

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:15.01.2020 ✓Accepted/Kabul:20.03.2020

DOI: 10.30794/pausbed.675424

Araştırma Makalesi/ Research Article

Levent, R. (2020). "Yeni Toplumsal Hareketler ile Merkez Sağ İktidarlar Arasındaki İlişki" *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 39, Denizli, s. 211-227.

YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER İLE MERKEZ SAĞ İKTİDARLAR ARASINDAKİ İLİŞKİ

Ramazan LEVENT*

Özet

Yeni toplumsal hareketler egemen kültürlerle karşı farklılıklarıyla kamusal alanda yer almak isteyen kesimlerin eylemlerini ifade eder. Yeşil hareketi, küresel barış hareketi, kadın hareketi ve LGBTİ hareketi bunlardan bazılarıdır. Bu çalışmanın amacı yeni toplumsal hareketler ile Türk siyasetinde ağırlıklı bir yere sahip olan merkez sağ siyaset arasındaki ilişkiyi değerlendirmektir. Çalışmada öncelikle yeni toplumsal hareketlerin ve merkez sağ siyasal hareketlerin temel nitelikleri literatür çalışmasıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Daha sonra Türkiye’de doksanlı yıllardan itibaren ortaya çıkan ve yeni toplumsal hareketler kapsamında değerlendirilebilecek çeşitli olaylar ile sağ iktidarlar arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. İktidar temsilcilerinin değerlendirmelerine internet kaynakları üzerinden ulaşılmıştır. Çalışmayla yeni toplumsal hareketler ile merkez sağ siyasal akım arasındaki çelişki, her ikisinin nitelikleri üzerinden ilk defa değerlendirilmektedir. Sonuç olarak merkez sağın yeni toplumsal hareketlere ‘muhafazakar’ niteliği ile tepki verdiği söylenebilir. Ayrıca merkez sağ ve muhafazakar nitelikli iktidarların yeni toplumsal hareketleri bütünsel olarak değil kategorik olarak değerlendirdiği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Merkez Sağ, Yeni Toplumsal Hareketler, Egemen Kültür, Muhafazakarlık, Antagonizma.*

THE RELATIONSHIP BETWEEN NEW SOCIAL MOVEMENTS AND CENTER-RIGHT POWERS

Abstract

New social movements want to take part in the public sphere with their differences against the dominant culture. The green movement, global peace movement, women's movement and LGBTI movement are some of the new social movements. The aim of this study is to evaluate the relations between the new social movements and the center-right politics, which has a place in Turkish politics. In study, first of all, the basic characteristics of new social movements and center-right have been tried to be put forward by the literature study. Then, the relationship between the new social movements that emerged from the nineties and the central-right powers were evaluated. The responses of the representatives of the government to various actions were reached through internet sources. It is seen that the center-right reacts to the new social movements in a conservative attribute. Moreover, it was understood that the central-right and conservative powers evaluated the new social movements categorically rather than as a whole.

Keywords: *Center-Right, New Social Movements, Sovereign Culture, Conservatism, Antagonism*

*Dr., Malatya Eğitim ve Araştırma Hastanesi(Radyoloji Servisi), MALATYA.
e-posta: rlevent44@hotmail.com, (orcid.org/0000-0003-0816-7166)

1.GİRİŞ

Yeni toplumsal hareketler (YTH) konusu 1968'den itibaren Türkiye'de ve dünyanın çeşitli ülkelerinde başlayan öğrenci eylemlerinden itibaren siyasal literatüre girmiştir. Bu siyasal eylemlerin 'yeni' olarak nitelendirilmesi, kendinden önceki siyasal eylemlerden farklılaşan özelliklere sahip olmasından dolayıdır. Toplumsal hareketleri 'eski' ve 'yeni' tasnifine tabi tutanlara göre eski toplumsal hareketler (ETH) ile Fransız İhtilali sonrası başlayan siyasal eylemler ve sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan işçi sınıfı hareketleri kastedilmektedir. Eski toplumsal hareketlerin aktivasyonunda milliyetçilik ve sınıf bilinci rol almıştır (Özen, 2015: 14). Yeni toplumsal hareketler ise toplumun çeşitli kategorilerine ait kesimlerinin iktidarın hegemonik tutumuna karşı ortaya koydukları ve kendi yaklaşımlarına göre idealize ettikleri eylemsel karşıduruşu ifade eder. Yeni toplumsal hareketlere benzer şekilde ortaya çıkan fakat bazı nitelikleri dolayısıyla ondan ayrılan meydan hareketleri de bu makalede yeni toplumsal hareketler çerçevesinde ele alınacaktır.

Toplumsal hareketlerin 'yeni' ve 'eski' şeklinde tasnif edilmesi genel kabul gören bir değerlendirme değildir. Dahası böyle bir sınıflandırmayı eleştirenler bir hayli fazladır. Toplumsal hareketlerin eski ve yeni şeklinde tasnifine karşı çıkanların ileri sürdükleri argümanlara göre bu hareketler sağ-sol, kültürel-sosyal, kamu-özel, estetik ve araçsal gibi tezatları çokça çığnemektedirler (Tilly, 2008: 117, 118). Toplumsal hareketlerin sınıf mücadelelerine dayandığı ileri sürülmüştür (Çoban, 2009:21). Fakat Tilly'ye göre batılı anlamda toplumsal hareketlerin tarihi Protestanların Katoliklere karşı verdikleri mücadeleler (1750 öncesi) döneminden başlar. Dolayısıyla işçi sınıfı üzerinden tanımlanan ETH kategorileştirmesinin toplumsal hareketlerin sadece bir evresi olduğunu ifade edilmiştir (Tilly, 2004:18). Tilly toplumsal hareketleri üç temel nitelik üzerinden tanımlamaktadır. 1- Hedef otoriteye karşı ortak hak talebinde bulunanların organize bir halk girişimi şeklinde olması. 2- Hedeflerine çeşitli eylem türlerini gerçekleştirerek ulaşmaya çalışmaları. Özel amaçlı dernek veya birlik kurmak, halk mitingleri düzenlemek bunlardan bir kaçıdır. 3- Katılımcıların halk önünde makul olma (worthiness), birlik (unity), sayı (numbers), bağlılık (commitment) niteliklerini uyumlu bir şekilde göstermeleri. Bu nitelikler (WUNC); hareketin katılımcılarının kendilerini gösterme şekilleri anlamında değerlilik (hareketi ciddiye alma), hareketin bir amaç etrafında birleştiğinin ifadesi olarak birlik (tek renk tişört giymek gibi), hareketin katılımcı miktarı anlamında sayılar ve hareket mensuplarının amaçlarına ulaşmak için ne kadar fedakarlığa katlandıkları anlamında bağlılık veya taahhüt olarak ifade edilmiştir. Tilly'ye göre 'toplumsal hareketler' kavramı ilkin örgütlü proleterleri ifade etmek için kullanılmış fakat daha sonra çiftçiler ve kadınlar gibi hak talebinde bulunan geniş kesimleri de ifade etmiştir (Tilly, 2008: 17-20).¹

Tilly'nin Protestanların Katoliklere karşı verdiği mücadele ile başlattığı toplumsal hareketleri Marx; çıkar ilişkilerine bağlı olarak gelişen sınıf tepkileri olarak değerlendirir. Marks bu sınıfçı tasnife 'insanlık tarihinin bir egemen türüne boyun eğmişlerin verdikleri mücadelenin tarihi' olma anlamı yükler (Öz 2008: 25). Fakat Marks sınıf motivasyonuna dayanan tepkilerin kapitalist dönemden sonraki kısmını toplumsal hareketler olarak değerlendirir ve sanayi devrimi sonrası meydana gelen işçi sınıfının burjuva sınıfına karşı sosyalist devrimler yapacakları öngörüsünde bulunur.

Toplumsal hareketler ile ilgili çalışmalarıyla tanınan diğer bir isim Donatella Della Porta'dır. Della Porta çalışmalarında toplumsal hareketlerin içindeki alternatif demokratik işleyişi incelemiştir (d. Porta, 2016) ve bu hareketlerin global bir nitelik kazanırken kendi içlerinde ürettikleri kozmolojik vizyonlarını nasıl oluşturduklarını ele almıştır (d. Porta, 2017: 303). Porta ayrıca sağ kanat siyasal yaklaşımların toplumsal hareketler için bir tehdit oluşturduğundan da bahsetmektedir (d. Porta, 2017: 298). Nicole Doerr, Alice Mattoni ve Simon Teune toplumsal hareketlerin küreselleşmek ve geniş kitlelerde yankı bulmak için kullandıkları görsel materyallerin toplumların kültürel özellikleri ile olan ilişkilerini ele almışlardır. Bu yazarlar toplumsal hareketlerin iletişim ve semboller yoluyla ulusüstü ya da çok uluslu aktivistler olarak faaliyet göstermesinin ulus devlet sınırlarındaki hükümlerinin kontrolünü oldukça zorladığını da ifade etmektedirler (2013). T. K. Hopkins gibi yazarlar da tarihsel kapitalizme karşı işçi sınıfı özelinde verilen mücadelenin muhatabının ulus devletler olduğunu ifade etmişlerdir. Fakat Hopkins 68 sonrası toplumsal hareketlerin şekillenmesinde ekonomik eşitsizliğe ek olarak etnik kimlik, cinsiyet ve kuşak gibi farklı muhalefet alanlarının da etkili olacağını ifade etmiştir (2015: 96-110).

1 <https://study.com/search/text/academy.html?q=tilly#/topresults/tilly>, (Er. Tr: 2.3.2020)

Yetmişli yıllara kadar toplumsal hareketlerin ana aktörü olarak işçi sınıfı öne çıkmaktaydı. 1968 yılında birçok ülkede meydana gelen öğrenci olaylarından sonra toplumsal hareketler çeşitli özellikleri ile işçi sınıfı tarafından ekonomik motivasyonla meydana gelen olaylardan farklılaşmaya başladı. YTH kavramsallaştırması bu farklılaşmayı belirtmek üzere kullanılmaya başlandı.

YTH kavramsallaştırmasının öncü isimlerinden Alan Touraine toplumsal hareketlerin 'eski' ve 'yeni' olarak ayrılması gerektiğini savunur (Işık, 2015: 2). Touraine bu ayrımı 'eski' olan işçi hareketlerinin eşitlikçi olmasının meydana getireceği türdeşleştirmeye dayandırır. Eşitlik siyaseti, çokluğu ve çeşitliliği yadsıdığı için; eşitlik siyasetine bina edilen sınıf mücadeleleri, 1960'lı yıllardan sonra ortaya çıkan ve sınıf bilincine dayanan hareketlerin devamı olarak değerlendirilemezdi. Touraine göre yeni toplumsal hareketler kültürel hareketlerdir ve kendilerinin belli bir betisini savunmaya ve dönüştürmeye yönelik kesimlerin toplu eylemlerini ifade eder (Touraine, 2005: 141). Tilly toplumsal hareketlerin eskiden beri kültürel içermeler de taşımalarından dolayı Touraine'nin toplumsal hareketleri 'kimlik' hareketleri ve 'çıkarcı' hareketleri şeklindeki sınıflandırmasına karşı çıkar. Toplumsal hareketlerin tanımlanması noktasında farklı değerlendirmelere sahip olan Tilly ve Touraine, söz konusu hareketlerin sağ siyaset düşüncesine muhalif olabileceği konusunda mütefiklerdir (Tilly, 2008: 118) .

1960'lı yıllardan itibaren ortaya çıkan toplumsal hareketleri değerlendirmek için iki teori bulunmaktadır. Bunlardan biri Amerika merkezli 'Kaynak Mobilizasyonu Teorisi'dir. Bu teori toplumsal hareketi oluşturan aktörlerin çıkarlarını takip etmek için stratejilerini nasıl geliştirdiklerini ve çevre ile nasıl etkileşim kurduklarını inceler. Ayrıca altmış öncesi hareketler ile daha sonra ortaya çıkan hareketler arasındaki devamlılık vurgulanır. Kaynak Mobilizasyonu Teorisi'nin toplumsal hareketleri stratejileri ve araçsal yönleri üzerinden değerlendirdiği söylenebilir. Altmışlı yıllardan sonra ortaya çıkan toplumsal hareketleri kategorize eden ikinci teori kıta Avrupa'sında yaygın olan 'Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi'dir. Bu teoriye göre altmışlı yıllardan sonra ortaya çıkan toplumsal olaylar ekonomik ve kurumsal siyaset kaynaklı sorunlar yerine farklılık, eşitlik, kimlik ve katılım gibi konulara odaklanmaktadır (Çetinkaya, 2008: 23; Demiroğlu, 2014: 135). Bu teori altmış öncesi hareketler ile yeni toplumsal hareketlerin birbirinden farklılaştığı konulara vurgu yapar.

YTH ile ilgili yapılan çalışmalarda söz konusu hareketlerin ETH'den farklılaşan nitelikleri, yeni egemenlik ilişkileri ile çatışmacı kültürel alan içerisindeki yeri vurgulanmıştır. Yukarıda YTH kavramsallaştırması ile ilgili farklı değerlendirmelerin bulunduğu bahsedildi. Bu hareketlerin 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başındaki birçok hareketlerle benzer özelliklere sahip olduğu ileri sürülmüş ve bu hareketler kapitalizmin yeni küresel aşaması ile ilişkilendirilmiştir (Yaylacı, 2014: 62). Bu bağlamda YTH'nin ulusüstülük niteliğine vurgu yapılmıştır. Köklü kozmopolitler yaklaşımını ortaya koyan Sydney Tarrow, yerelde yetişen ve yerel kaynaklar kullanan köklü kozmopolit aktivistlerin ulus-ötesi çekişmelere evrensellik niteliği kazandırdığını ileri sürmüştür (Tarrow, 2008: 120). Tarrow'un öne sürdüğü kozmopolitik ekonomik bir küreselleşmeyi değil, git gide daha sıkı ağlar ören karmaşık bir uluslararası toplumun meydana gelmesini ifade etmektedir. Küreselleşmenin teknolojik boyutuyla toplumsal hareketlerin uluslararası örgütlenmesine ve stratejilerine etkisi de belirtilmelidir (Tilly, 2008: 155).

Bu çalışmada 1950 yılından itibaren iktidara gelen ve siyasal literatüre 'merkez sağ' olarak geçen partilerin iktidar oldukları dönemde yeni toplumsal hareketlere karşı sergiledikleri tutum değerlendirilecektir. Altmış sekiz kuşağı olarak bilinen öğrenci hareketlerinin başladığı 1968 yılında iktidarda Adalet Partisi bulunmaktaydı. AP yetmişli yıllarda da Milliyetçi Cephe hükümetlerinin büyük ortağı olmuştur. Doksanlı yıllarda merkez sağ olarak değerlendirilen ANAP ve DYP belli aralıklarla koalisyon hükümetlerinin ortağı olmuşlardır. İki binli yıllardan itibaren AK Partinin iktidar dönemi başlamıştır. AK Partinin merkez sağ bir siyasal çizgide yer aldığı tartışmalıdır (Mert, 2007: 108). 'Muhafazakar demokrat' söylemini dillendirmesi yönüyle merkez sağ çizgide yer aldığı söylenebilir. Fakat parti içindeki etkin siyasal aktörler, Milli Görüş çizgisinin siyasal kültürü içinde yetişmiş olmalarıyla, merkez sağdan farklılaşmaktadır.

Türkiye özelinde siyasal iktidarların yeni toplumsal hareketlere yönelik tutumlarının hangi parametrelere dayandığı konusunda herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Yeni toplumsal hareketler radikal demokrasi bağlamında ve daha çok Kürt siyasal hareketi içinde ele alınmaktadır. Bundan dolayı yapılan çalışmalar radikal demokrasiyi siyasal bir argüman olarak öne çıkaran partiler ile yeni toplumsal hareketler arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için yapılmaktadır. Türkiye'nin sosyolojik şartlarından dolayı iktidar olması daha fazla muhtemel sağ-milliyetçi-

mukaddesatçı koalisyonunun yeni toplumsal hareketler ile ilgili tutumu hakkında neredeyse hiç akademik çalışma yapılmamıştır. Bu çalışma Türk siyasalının önemli bir aktörü olan merkez sağ ile yeni toplumsal hareketler arasındaki ilişkilerin dayandığı parametreleri çözümlenerek alandaki sözü edilen boşluğu doldurmak amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışma nitel bir çalışmadır. Öncelikle incelenen konunun iki alt başlığı olan yeni toplumsal hareketler ile merkez sağ siyasetin sahip oldukları özellikler literatür çalışması ile ortaya konulmuştur. Daha sonra merkez sağ partilerin özellikleri ile yeni toplumsal hareketlerin özellikleri arasında ilişkilendirmeler yapılmıştır. Merkez sağ ideolojik duruşun nitelikleri çerçevesinde yeni toplumsal hareketlere yönelik yaklaşımlarının değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışmada 'siyasal partilerin tutumlarının büyük oranda dayandıkları veya beslendikleri ideolojik varsayımlara bağlı olduğu' şeklinde bir yaklaşım ile hareket edilmiştir.

Çıkan sonuçlarda merkez sağ siyasal iktidarların yeni toplumsal hareketlere, kendine has ideolojik yaklaşımları çerçevesinde muhatap olduğu görülmüştür. Türk siyasetinin iki binli yıllarından beri iktidarı elinde bulunduran aktörü AK Partinin feminist harekete pragmatik bir tutumla yaklaşması istisna tutulursa, merkez sağın yeni toplumsal hareketlere ideolojik kalıpları çerçevesinde yaklaştığı söylenebilir. Merkez sağın feminist harekete yakınlığı bu siyasal çizginin popülist ve pragmatik niteliğinden kaynaklandığı göz ardı edilmemelidir.

2.YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER (YTH)

Yeni toplumsal hareketler ile yetmişli yıllardan itibaren ortaya çıkan öğrenci hareketi; yeni sol (Erdoğan ve Köten, 2014: 98) ve sivil haklar hareketleri; 1970 ve 1980'lerin LGBT, çevre, kadın, barış ve insan hakları hareketleri; 1990'ların ve 2000'lerin 'küresel adalet hareketi,' anti-nükleer hareket gibi guruplar ifade edilmektedir (Demiroğlu, 2014: 134). Altmış sekiz ruhunu siyasete tercüme eden yeşil hareket bir yandan sınıf çatışmasının bir yansıması olarak ortaya çıkmışken diğer yandan şiddetsizlik ilkesini ve barış söylemini ön plana almasıyla YTH kapsamında değerlendirilmektedir.² Kendilerine has karakteristik özelliklere sahip bu guruplar bazı yönleriyle ekonomik temelli işçi eylemlerine benzemektedirler. Yeni toplumsal hareketlerin siyasal iktidarlara karşı antagonist bir ilişki içinde olmaları, işçi eylemleriyle ortaktır. Fakat YTH işçi eylemlerinden farklı olarak devrimci değildir. Hayriye Özen'in YTH konusundaki çalışmalarıyla öne çıkan isimlerden Alain Touraine ve Alberto Melucci'den aktardığına göre eski ve yeni toplumsal hareketler arasında bazı farklar bulunmaktadır. Sınıf çatışmasına dayanan işçi hareketleri sanayi toplumunda ortaya çıkmışken YTH bilgi toplumunda ortaya çıkmıştır. Eski toplumsal hareketler devrim yapma çabasıyla hareket ederken YTH siyasal iktidarı elde etme amacıyla değil hakim kültürel kodlar karşısında ve onların empoze ettiği anlamlardan ayrı olarak farklılıklarıyla sisteme dahil olmaya çalışırlar. Amaç iktidarı kontrol etmek değil farkındalık meydana getirmektir (2015: 15). İşçi sınıfı ile karakterize ETH'de çatışmanın alanı siyaset iken YTH'de çatışmanın alanı toplumsal ve kültürel. Bu hareketler sivil toplum içerisinde kendilerine yer bulurlar (Işık, 2011: 29). YTH toplumun radikal bir dönüşümünü değil, sadece çatışmaya konu olan alanın ve buna bağlı toplumsal ilişkilerin dönüşümü doğrultusunda talepler dile getirmektedir. YTH işçi sınıfı eylemleri gibi toplumu tek bir çatışma hattı üzerinden ikiye bölmemiş, bunun yerine farklı öznelerin yer aldığı çoğul çatışma alanları oluşturmuşlardır. İşçi sınıfı hareketleri bürokratik hiyerarşik örgütlenmeler oldukları halde YTH lidersiz, hiyerarşik olmayan, enformel yatay örgütlenmelere sahip mobilizasyonlar olmuşlardır. Bu çalışmada YTH kapsamında değerlendirilen meydan hareketleri farklı olarak tikel talepler etrafında toplanan eylemciler değil, çeşitli tikel taleplerin heterojen olarak yer aldığı hareketler olmuşlardır (Özen, 2015: 17; Çetinkaya, 2008: 35). Eski siyasette materyal değerler öncelikli iken, yeni siyasette post materyal değerler öncelikli hale gelmiştir (Işık, 2011: 27). YTH siyasete katılımda geleneksel yöntemlerin dışında yeni katılma pratikleri geliştirmektedirler (Çolak, 2016: 533-4). YTH'e dahil edilebilecek çeşitli olaylar Türk siyasetinde de etkili olmaya başlamıştır. Meydana gelen olaylara karşı sağ iktidarların kendi siyasal karakteristikleri üzerinden tepki verdiği görülmüştür. Merkez sağın en temel niteliği muhafazakarlık olduğundan dolayı bu siyasal kanadın, ayırıcı nitelikleri 'geleneksel kültürel kodlara muhalefet etmeye dayanan' YTH ile doku uyumsuzluğu içinde olacağı beklenebilir.

3.MERKEZ SAĞ PARTİLERİN ÖZELLİKLERİ

Merkez sağ kavramlaştırması siyasetin sağ ve sol yelpaze şeklinde kategorileştirilmesine dayanmaktadır. Fransız İhtilalinden sonra açılan mecliste milletvekilleri iki gurup olarak yer almışlardı. Bu guruplardan biri kral

² <https://yesilgazete.org/blog/2010/04/09/yeni-sol-hareket-ve-yesiller/>, (Er. Tr: 11.12.2019)

yanlısı olanlardan meydana gelmekteydi ve eski düzenin sürmesini savunuyordu. Diğer gurup ise eski düzene karşı çıkıyor ve onun değişmesi gerektiğini savunuyordu. Mecliste bu iki guruptan kral yanlıları meclis başkanının sağında değişim savunucuları da solunda oturmaktaydılar.³ Siyasette sağ ve sol kategorileştirmesi bu tarihsel olaya dayanmaktadır. Buna göre en genel bir değerlendirme olarak sağcılık muhafazakarlığı solculuk ise değişimciliği ifade etmektedir denilebilir. Daha sonra ortaya çıkan siyasal hareketler sağ ve sol kategori üzerinden sınıflandırılmışlardır. Muhafazakarlığın/sağcılığın başka ulusların aleyhine olacak şekilde yoğun milliyetçi bir tutum şeklinde savunulması 'Radikal-aşırı/marjinal sağ' olarak nitelendirilmektedir. Aynı şekilde solun mevcut düzene karşı şiddeti de içeren yöntemlerle mücadeleye girişen kesimlerine 'radikal-aşırı/marjinal sol' denilmektedir. Aynı kategori üzerinden mevcut sistemi korumayı savunan partiler merkez sağ, mevcut sistemin değişimden yana siyasal çaba sergileyen partiler de merkez sol olarak nitelendirilmektedir.

Çok partili hayata geçildikten sonra kurulan DP ile cumhuriyet sonrası merkez sağın tarihi başlamış olur. Bu dönemden itibaren klasik bir sınıflandırma olarak DP çizgisi 'merkez sağ', CHP ise 'merkez sol' şeklinde değerlendirilmektedir. Altmışlı yıllarda merkez solun bir diğer ifadesi olarak ortaya çıkan 'ortanın solu' söylemi (Kahraman, 2007: 69), marjinal sola karşı daha ılımlı ve kontrollü bir solu temsil etmekteydi. Nuray Mert Türkiye'deki siyasal akımları ikiye ayırmakta ve CHP'yi devletin ve resmi ideolojinin temsilcisi; DP'yi ise milletin ve sivil siyasetin temsilcisi olarak ifade etmektedir (Mert, 2007: 18). Mahmut Akın Türk sağının muhafazakarlık, milliyetçilik ve İslamcılık olmak üzere üç ayak üzerine oturduğunu savunur (2011, Akın: 94). Tanel Demirel ise sağ tanımlayan temel özellikler olarak kapitalizm, gelenek ve otorite (devlet, millet, din adamları veya aile) savunusunu öne çıkarır (2004: 339). Altmış darbesinden sonra DP'nin devamı olarak kurulan AP ve on iki Eylül darbesi sonrasında kurulan ANAP ve DYP merkez sağın kendi dönemlerindeki temsilcileri olmuşlardır. İki binli yılların başından beri iktidarda olan AK Parti de bazı değerlendirmelere göre merkez sağ bir çizgide yer almaktadır (Mert, 2007: 37).⁴

Merkez sağ siyasetin dayandığı ideolojik zeminin Avrupa'da demokratikleşme süreci sonrasında ortaya çıkan üç temel siyasal akımdan⁵ muhafazakarlığa dayandığı söylenebilir. Baki Erken merkez sağ siyasetinin demokrasi, milliyetçilik ve muhafazakarlık, dini muhafazakarlık ve Atatürkçülük olmak üzere dört temel siyasal ideoloji veya yaklaşıma dayandığını ileri sürmekte ve merkez sağın bu siyasi yaklaşımlara hangi düzeyde uyumlu olduğunu değerlendirmektedir (2016: 193). Nuray Mert merkez sağın diğer bir niteliği olarak ekonomik liberalizmden bahseder ve merkez sağ liberalizm, milliyetçilik ve dinsel muhafazakarlığı aynı potada eritmeye çalıştığını ileri sürer (Mert, 2007: 30, 50). Demokrasi açısından merkez sağ siyasal çizgiyi incelerken Robert A. Dahl'ın demokrasinin temel nitelikleri için öne sürdüğü beş ilke üzerinden hareket edilebilir. Dahl'a göre 'etkin katılım, oy kullanma eşitliği, bilgi edinebilme, gündem üzerinde son söz söyleme hakkı ve yetişkinlerin katılımı,' demokrasinin sağladığı beş imkanı ifade eder (Dahl, 2010: 48). Merkez sağ siyasal hareketi, merkez çevre çatışması olarak bilinen merkezi devlet aygıtı ile onun dışında kalan halk yığınları arasındaki mesafenin aşılması ve 'ulusal topraklardaki' birbirinden ayrı öğelerin 'politik sisteme anlamlı bir katılımında bulunacak' duruma getirilmesi (Mardin, 2000: 86) misyonunu yüklenmekteydi. Tek parti döneminde elitist gerekçelerle merkezden uzak tutulan kesimler orta sağ partileri üzerinden merkeze taşınmıştır. Merkez sağın siyasal merkezden uzak tutulan kesimleri iktidara taşımasındaki başarısı siyasal elitler tarafından yapılan 27 Mayıs darbesinin gerekçelerinden biri olarak ifade edilmiştir. Düne kadar ayak olanlar şimdi baş olmuşlardı.⁶ Merkez sağ partilerin toplumu siyasal bir özne haline getirmişlerdir. Fakat aynı tutumla uyumsuz olarak komünist söylemcilerine karşı 'demokrasiyi sınırlandırma' olarak değerlendirecek teşebbüsleri de olmuştur (Kırkpınar, 2018: 355; Demirel, 2004: 247). Komünistlere karşı gösterilen antidemokratik tutumun benzerinin YTH kapsamında değerlendirilen çeşitli kesimlere karşı da sergilendiği görülmüştür.

Merkez sağın sahip olduğu diğer bir siyasal nitelik milliyetçiliktir. Merkez sağın milliyetçiliği CHP ve MHP'nin milliyetçiliğinden farklı özellikler taşır. CHP'nin altı ilkesinden biri olan milliyetçilik ve Milliyetçi Hareket Partisinin savunduğu milliyetçilik arasında da önemli farklılıklar bulunmaktadır. CHP'nin milliyetçiliği, cumhuriyeti ulus bağlamında tanımlamayı ve siyasal düzene politik bağlarla bağlı toplumu da etnik köken olarak homojen ve türdeş kabul etmeyi ifade eder. MHP'nin milliyetçiliği, CHP'nin milliyetçilik anlayışına ek olarak Türkiye ile

³ <http://blog.milliyet.com.tr/nedir-bu-sag-ve-sol-gorus-/Blog/?BlogNo=583762>, (Er. Tr.: 12.12.2019)

⁴ Bu çalışmada AK Partinin merkez sağ olup olmadığı tartışmasına girilmeden YTH'ye karşı sergilediği tutum merkez sağ karakteristikler üzerinden değerlendirilmektedir.

⁵ Muhafazakarlık, Liberalizm, Sosyalizm

⁶ Göktürk, G. (2001). "Aydınlar Sınıfta Kaldı", Radikal Gazetesi(Röportaj: Neşe Düzel), 23 Temmuz

Türkiye sınırları dışındaki Türk etnik kökeninin siyasal birlikteliğini sağlama ülküsünü de içerir (Bora, 2017: 327). Bu ülkü 'Adriyatik'ten Çin Seddine'⁷ şeklinde ifade edilmektedir. Merkez sağ bu yaklaşımı bir ütopya olarak değerlendirir (Demirel, 2004: 202). Merkez sağın milliyetçiliği CHP ve MHP'den farklı olarak ulusal ve uluslararası etnik türdeşliğe dayanmaz. Merkez sağın milliyetçiliği daha çok ülkenin ekonomik gelişmişliğini sağlamaya yönelik bir motivasyon unsuru olarak değerlendirilir. Buna göre merkez sağın milliyetçiliği 'ekonomik ve sosyal geri kalmışlıkla mücadelede ileri ülkeler seviyesine ulaşma çabası' olarak değerlendirilebilir. 1991 yılında kurulan DYP-SHP koalisyonunun başbakanı olan Süleyman Demirel'in 'Türkiye'de Kürt realitesi tanınmıştır' (Yayman, 2011: 40) şeklinde dile getirdiği açılım ve sonrasında ülkede yaşanan faili meçhul cinayetler dönemi, merkez sağın askeri ve sivil bürokrasiyle, milliyetçilik anlayışı konusunda ne kadar farklı yaklaşımlara sahip olduğunu göstermektedir. Merkez sağın kavramsallaştırmasında Türk milliyetçiliğinin 'öteki'si Kürtler olmamıştır (Demirel, 2004: 202). Merkez sağda iç politika açısından etnik anlamda tanımlanmayan milliyetçilik, YTH içerisinde değerlendirilen azınlık eylemcilerinin vicdani ret gibi çeşitli talepleri söz konusu olduğunda, daha katı bir forma dönüşebilmektedir.

Merkez sağın milliyetçiliğinin gelenekçilikle ilişkili bir yönü de bulunmaktadır. Toplumların kendine özgü ve yerel kültürel kodlara sahip olmaları geleneğin milliyetçilikle ilişkisini ortaya koymaktadır. Tarihsel tecrübelerden elde edilen birikimlerin başka toplumların yayılmacı kültürel etkilerinden korunmaya çalışılması, muhafazakarlığın milliyetçi karakterini ortaya koyar. Ayrıca Türkiye'de liberal ekonomik siyasetlerin toplumsal tabandan yoksun olması da merkez sağı milliyetçi ve dindar muhafazakar söylemlere yönlendiren bir motivasyon olmuştur (Mert, 2007: 26).

Merkez sağ hareketin sahip olduğu en temel siyasal nitelik muhafazakarlıktır (Kahraman, 2007: 78). Fransız ihtilali ile aydınlanma düşüncesine karşı bir tepki olarak ortaya çıkan muhafazakarlık, toplumun geleneksel olarak varlığını sürdüren kurum ve değerlerinin devrimsel değişimlere karşı korunmasını ifade etmektedir (Mert, 2007: 150). Muhafazakarlığın temel savunuları olarak insanın yaratılış olarak sahip olduğu eksiklikler; bireye sorumluluk yüklemesi ve bireyin özgürlüğünü garantilemesi anlamında mülkiyet; bireyden devlete doğru derecelenmiş ve birbiriyle iç içe geçmiş informel yapılardan doğan ve hiyerarşik nitelikler de taşıyan otorite; toplumsal hafızanın tarihsel mirası olarak biriken değerlerin sürdürülmesi anlamıyla gelenek gibi özellikler sıralanabilir (Akkaş, 2003). Ek olarak ortak tarih, din, aile ve devrim karşıtlığı da muhafazakarlığın önemli unsurları olarak ifade edilebilir (Erken, 2016: 206). Merkez sağın tarihi incelendiğinde toplumsal geleneklere, dini inanışlara ve informel dini yapılanmalara, feodal yapılar içerisinde değerlendirilebilecek toplumsal ilişkilere önem verdiği görülmektedir (Çavuşoğlu, 2009). Tek Parti Döneminde yasak konulan günlük dini pratiklere serbestiyet verilmesi, din eğitiminin yaygınlaştırılması (Akkır, 2006: 49) bu bağlamda değerlendirilebilecek teşebbüslerdir. Aynı şekilde özellikle doğu bölgesinde bulunan aşiret yapılarıyla kurulan ittifak da merkez sağın karakteristik özellikleriyle uyumludur. Diğer taraftan muhafazakarlığa 'modernliğin öngördüğü değişimlere muhalefet edilmesi' anlamı yükleyen Hasan Bülent Kahraman Türkiye'de siyasal anlamda muhafazakar bir eğilimin olmadığını; var olanın kültürel bir muhafazakarlık olduğunu ileri sürmüştür (2007: 149). Yukarıda ifade edildiği gibi YTH'nin karakteristiğinin en temelde muhalif olduğu siyasal kodun kültürel muhafazakarlık olduğu bilindiğine göre bu toplumsal hareketlerin merkez sağ iktidarlar ile muhafazakarlık üzerinden antagonist bir ilişki geliştireceği anlaşılmaktadır.

Türkiye'de siyaset skalasında önemli bir yer tutan merkez sağın ulus üstü muhafazakar ideolojiden farklılaştığı en önemli özelliği Atatürkçülük olarak ifade edilebilir. Muhafazakar merkez sağın Atatürkçülüğü, Türkiye'nin özel şartları ile ilgilidir. Bazı yazarlar tarafından merkez sağın bu özelliğinin, Atatürkçülüğün Kemalizm'in bir alt içeriği olarak değerlendirilmesiyle ilişkilendirildiği görülmektedir (Erken, 2016: 213). Atatürkçülüğün modernleşme idealizminin altında yatan temel neden pozitivist yaklaşımın etkisiyle insan aklına duyulan aşırı güvendir. Atatürkçülüğün bu anlamda muhafazakarlık ile farklı yönelimlere sahip olduğu söylenebilir. Fakat Kemalizm'in Türkiye'ye has özel şartlar içerisinde askeri bürokrasiden güç olarak sürdürülmesi, serbest siyasetin çelişkisiz sürdürülmesine imkan tanımamaktadır. Bu nedenle merkez sağın Atatürkçü söylemler dile getirmesinin Türkiye'ye has özel şartlardan kaynaklandığı söylenebilir. Feminist hareketin kadın özgürlüğüne özel bir önem atfeden modernist içeriğinden dolayı Atatürkçü söylemi özellikle öne çıkardığı bilinmektedir. Fakat yeşil hareket ve çeşitli azınlıklara ait hareketlerin sanayileşmeye özel bir önem atfeden ve etnik türdeşliğe dayanan Kemalizm ile uyumsuz olduğu söylenebilir. Buna göre merkez sağın YTH'ye Atatürkçülük üzerinden bir karşıt tutum sergileyeceği beklenmemelidir.

7 https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/1044/index.html, (Er. Tr.: 13.12.2019)

4.YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER VE MERKEZ SAĞ

Bu başlıkta merkez sağın karakteristikleri üzerinden YTH'e karşı sergilediği tutum değerlendirilmektedir. YTH'in sahip olduğu özellikler ile muhafazakar nitelikli merkez sağ arasında çok önemli yaklaşım farklılıkları bulunmaktadır. YTH'in Türkiye'de düşük düzeyli aktiviteler sergilediği doksanlı yıllardan itibaren ağırlıklı olarak sağ veya merkez sağ partiler iktidardaydı. Yetmişli yılların ikinci yarısında belli aralıklarla iktidara gelen Milliyetçi Cephe hükümetlerinde koalisyon ortağı olan sağ partilerin siyasal yaklaşımları *raison d'état* olarak ifade edilmiştir. Siyasal muhafazakarlık olarak da ifade edilebilecek olan bu ilkeye göre devletin bekası esastır ve devletin bunu sağlamak için kullanacağı her türlü yol ve yöntem meşrudur. Özellikle radikal sağ açısından seksen öncesi yaşanan sokak çatışmaları bu yaklaşıma dayanmaktadır. Seksen öncesi sol nitelikli toplumsal hareketlere radikal sağın verdiği tepkinin 'devleti koruma ve kurtarma' misyonu ile ilişkili olduğu söylenebilir (Kahraman, 2007: 98). Radikal sağ ve merkez sağdaki siyasal muhafazakarlığın, niteliksel farklılaşmalara doğru dönüşüm yaşayan toplumsal hareketlere karşı farklılaşan tutumunu anlamak için bu hareketlerin yaşadığı dönüşümü incelemek gerekir.

4.1. Savaş Karşıtı Hareket ve Merkez Sağ

YTH çerçevesi içinde değerlendirilen ilk eylemlerin ABD'nin Vietnam'da sürdürdüğü savaşa karşı mücadele eden savaş karşıtı hareket olduğu söylenebilir. Altmışlı yılların sonlarında Amerika'da öğrenci olayları başladı. Mayıs 1968'de Fransa'ya da yayılan olaylar dünyanın birçok ülkesinde ortaya çıktı (Bulut, 2011: 130). İşçi sınıfı ise yaptığı grev ile öğrenci olaylarına destek vermekteydi. Time dergisinde çıkan ve 68 olaylarına katılan öğrenciler üzerinde yapılan bir araştırmada göstericilerin önemli kısmının zengin, liberal ve siyasetle ilişkili ailelerin çocukları olduklarını göstermekteydi (Kabacalı, 2007: 179). Protestolar Amerika'nın Vietnam savaşına karşı bir tepkisi olarak ortaya çıkmaktaydı.

Haziran 1968'de benzer olaylar Türkiye'de de görülmeye başlandı.⁸ 68 öğrenci olaylarının YTH kategorisinde mi yoksa sistem karşıtı atipik sol eylemler mi olduğu tartışmalıdır. Türkiye'deki 68 öğrenci gösterilerinde NATO karşıtlığı, 'tam bağımsız Türkiye,' gibi söylemlerin dillendirilmesi 'nasyonal sosyalist' çizgiyi ifade etmekteydi. Altmış darbesi sonrası sol kesim örgütlenmeleri ordu içi cunta faaliyetleri ve üniversite gençliği üzerinden 'ordu- gençlik el ele' sloganıyla hareket etmekteydi. Türkiye 68 kuşağının 'Dev-Genç' gibi en önemli aktörleri de sol düşünceliydi. Altmış sekiz hareketlerinin 'savaş ve sömür karşıtlığı' gibi taleplerden dolayı YTH çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği ileri sürülebilir. Uluslararası 68 hareketleri ile Türkiye 68 hareketi arasında bu yönüyle bir benzeşmeden bahsedilebilir. Fakat o dönem için üniversitelerde meydana gelen olayların, merkez sağ iktidarlara karşı Kemalist düşünceye bağlı 'ordu, bürokrasi, aydın' üçlüsü tarafından organize edilen yeraltı faaliyetleri olduğu anlaşılmaktadır.⁹ Seksen öncesi toplumsal olaylarını YTH çerçevesi içinde değerlendirebilmek zordur. Türkiye'de seksen öncesi yaşanan sokak olaylarını 'soğuk savaşın taraflarına göre kategorize ve bloke olmuş toplumsal kesimler arasında yaşanan çatışmalar' olarak değerlendirmek daha gerçekçi görünmektedir.

Doksanlı yıllardan itibaren savaş karşıtı hareketin bir alt bileşeni olarak değerlendirilebilecek vicdani ret hareketi 'milliyetçi' ve 'üniter devletçi' bir yaklaşım üzerinden siyasal ve sosyal baskılara maruz kalmıştır. Bir yönüyle küresel savaş karşıtlarıyla da ilintili olan hareket, hakim toplumsal algılar karşısında bir farkındalık meydana getirmek hedefiyle ortaya çıkmıştır. Vicdani ret, bireyin; ahlaki, dini, politik ve benzeri sebeplerle askerlik yapmayacağını kamusal olarak ilan etmesi anlamına geliyor.¹⁰ 2019 yılı itibarıyla Türkiye'de vicdani retlerini açıklayanların sayısı beş yüz kişiden fazladır. Vicdani ret hareketi öncüleri 'halkı askerlikten soğutmak', 'milli hisleri zayıflatmak' gibi gerekçelerle mahkemeye verilmişlerdir. Doksanlı yıllar askerinin Türk siyasetindeki etkisinin Kürt sorunu üzerinden yoğunlaştığı yıllar olduğundan vicdani ret hareketi marjinal küçük bir hareket olmasına rağmen tepkiyle karşılanmıştır. 2005 ve 2013 yıllarında yargıda yapılan reformlar ve TCK'da yapılan değişiklikler çerçevesinde 'halkı askerlikten soğutma' maddeleri, 'askerlik hizmetini yapanları firara sevk edecek veya askerlik hizmetine katılacak olanları bu hizmeti yapmaktan vazgeçirecek şekilde teşvik veya telkinde bulunanlar' şeklinde yeniden düzenlendi.

⁸ <https://gercekgazetesi.net/1968-dosyasi/40-yilinda-turkiyede-1968>, (Er. Tr.: 13.12.2019)

⁹ <https://www.sabah.com.tr/kitap/yazarlar/kahraman/2018/05/11/1968e-turkiyeden-bakmak>, (Er. Tr.: 16.12.2019)

¹⁰ <http://bianet.org/>, (90'ların Hak Mücadeleleri-Vicdani Ret) (Er. Tr.: 17.12.19)

Savaş karşıtı hareket ile ilişkili olarak ortaya çıkan vicdani ret hareketi Türkiye’de birbiriyle bağlantılı ilerleyen iki yönlü bir mücadele yürütmüştür. Bir taraftan insani bir duyarlılık olarak Irak, Afganistan ve Filistin’de devam eden savaflara karşı faaliyet yürütmüştür. Diğer taraftan Türkiye’nin doğu bölgesinde devam eden düşük yoğunluklu savaşın sonlandırılması çalışmaları yapılmıştır (Uncu, 2014: 188). Barış hareketi ve vicdani ret hareketi Türkiye’de çok fazla aktif olamamıştır. Savaş karşıtı hareketin Irak savaşı sonrası gündeme gelen 1 Mart 2003 tezkeresi sürecinde aktif olduğu görülmüştür. İktidar partisinden bazı vekillerin de savaş karşıtı toplumsal tepkiye uygun hareket etmesiyle tezkerede reddedilmiştir. Türkiye, tezkerenin reddedilmesiyle Irak savaşına aktif olarak katılmamıştır. Merkez sağ iktidarların YTH’den biri olan savaş karşıtı harekete milliyetçi niteliği açısından tepki verdiği söylenebilir. Savaş karşıtlığının bir sonucu olarak ortaya çıkan vicdani ret hareketi doksanlı yıllarda ‘halkın askerlikten soğutulması’ gibi argümanlarla yargılanırken, iki binli yıllarda kanuni düzenlemelerden dolayı yargıyla yüzleşme sorunu yaşanmamıştır. Fakat vicdani ret hakkı yasal olarak hala tanınmamıştır.

İki bin on bir yılında bedelli askerliğin gündem olduğu süreçte dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan vicdani ret tartışmalarına dair şöyle demiştir: “Vicdani ret olarak adlandırılan bir düzenleme hükümetimizin gündeminde asla olmamıştır. Askerlik bu milletin, bu topraklar için en kutsal vazifelerden biri olarak kabul edilmiştir. Biz askerliği peygamber ocağı olarak görmüştük.”¹¹ Erdoğan’ın vicdani ret taleplerini dikkate almamakta ortaya koyduğu ‘askerliğin bu millet ve toprakların kutsal vazifesi olduğu’ şeklindeki gerekçeler ortalama bir muhafazakar tutumu ifade etmektedir. Diğer taraftan aynı açıklamada yer alan peygamber ocağı vurgusu dini bir muhafazakarlığı göstermektedir.

2018 yılı başlarında Kuzey Suriye’ye yönelik askeri operasyona barış söylemleriyle karşı çıkan bir kısım muhalefete Erdoğan’ın verdiği tepki, İslamcı muhafazakarlık ve merkez sağ siyasetin sentezinden meydana gelen bir siyaset anlayışının demokrasiyi de sınırlandırabileceği göstermektedir:

“Şimdi çıkmış HDP’nin, KCK’nın bazı temsilcileri meydanlara çağırıyor benim Kürt vatandaşlarımı. Şu ana kadar pek çıkan olmadı. Sakın ha bu çağrıya uyup da meydanlara çıkma yanışında bulunan olursa bedelini de çok ağır öderler. Zira bu bir milli mücadeledir, bu milli mücadelede karşımıza kim çıkarsa çıksın, ezer geçeriz, bu böyle bilinsin. Burada en ufak bir esneklik, en ufak bir taviz yok. ‘Yok, kan dökülmesini istemiyoruz, yok şu.’ Sen ne diyorsun? Böyle bir süreç başladığı zaman burada şehadet de olur, gazi de olur, kan da olur.”¹²

Kuzey Suriye’ye yönelik Afrin ve benzeri operasyonların ‘milli mücadele’ olarak değerlendirilmesi operasyonlara muhalefet edeceklerin vatan hainliği ile suçlanmasına imkan verecek bir argüman olarak durmaktadır. Ayrıca hangi politikanın ülke için daha savunulabilir olduğunun tartışılarak ortaya çıkmasını engellemeye yönelik popülist bir tutumu ifade etmektedir.¹³ Bu tutum merkez sağ siyasetin popülist niteliğine de işaret etmektedir. YTH’den savaş karşıtı hareket ve onun bir alt bileşeni olan vicdani ret hareketine karşı merkez sağ politik tutumun; milliyetçilik ve muhafazakarlığa ek olarak vatanın bölünmez bütünlüğü şeklinde ifade edilen ‘üniterlik’ ve bağımsızlık içerikli Atatürkçülük vurgularına da sahip olduğu görülmektedir.

4.2. Yeşil Hareketi ve Merkez Sağ

On İki Eylül sonrasında sınıf siyasetinin etkisini yitirmesiyle meydana gelen kimlik hareketleri Türkiye’de egemen kimlik algılarının dışında kimlik söylemlerinin de oraya çıkmasına imkan tanımıştır. Rusya’da 1986 yılında meydana gelen Çernobil nükleer patlamasına karşı gösterilen tepkiler ve yetmişli yılların sonları ve seksenli yıllarda termik santrallere karşı yapılan gösteri hareketleri YTH’den biri olarak yeşil hareketinin Türkiye’deki ilk eylemleri olarak görülebilir (Üste, 2015: 48). 1988 yılında Türkiye’de Yeşiller Partisi kurulmuş,¹⁴ fakat parti 1994 yılında kapanmıştır. 2008 yılında yeniden kurulmuş, 2012’de Eşitlik ve Demokrasi Partisi ile birleşerek Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi adını almıştır.¹⁵ On İki Eylül sonrası sol hareket içinde çıkan fakat sol tarafından 2000’li yıllara kadar küçümsenen yeşil hareketi bu tarihten itibaren solun ilgi odağı olmuştur. Özellikle Marksizmin ekonomizme indirgenmesine itiraz eden sosyalistler yeşil harekete oldukça sempatik yaklaştılar. Fakat yeşil hareketin bir

11 <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-erdogandan-vicdani-ret-aciklamasi-19303120>, (Er. Tr.: 18.12.2019)

12 <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cumhurbaskani-erdogan-milli-mucadelede-karsimiza-cikani-ezer-geceriz/1037669>, (Er. Tr.: 18.12.2019)

13 <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/taha-akyol/populizm-nedir-40570199>, (Er. Tr. : 9.12.2019)

14 (Yeşiller Partisi Programı ve Tüzüğü (Ankara, 1988)

15 <http://www.hurriyet.com.tr/haberleri/yesiller-partisi> (Er. Tr.: 16.12.2019)

argümanı olarak dile getirilen ‘köktenci sanayileşme karşıtlığının, gelişmiş kapitalist ülkelerin az gelişmiş ülkeleri geri bıraktırma stratejisi’ olarak işlev göreceği söylemi uzun dönem sol kesimler arasında da kabul görecekti (Bora, 2017: 708).

Türkiye yeşil hareketi siyasal alanda başarısız olmuş fakat faaliyetlerini sürdürmüştür. Mersin Akkuyu’da 1977 yılından beri kurulması planlanan nükleer santralden, nükleer karşıtı hareketin sürekli muhalefetiyle, 2010 yılında vazgeçilmiştir (Mazlum, 2014: 236; Işık, 2015: 12). 1989 yılında İzmir Bergama’da altın madeni işletme faaliyetlerinin başlamasıyla öncüleriyöre halkından oluşan yeşil hareketi YTH repertuarına yeni protesto yöntemleri ekledi. Köylüler yarı çıplak gösteri yapmak, maden civarındaki sekiz köyde referandum yapmak, apaçi eylemi yapmak, kendini köprüye bağlayarak trafiği tıkamak, ellerde tabutlarla protesto gösterileri yapmak gibi şiddet içermeyen yöntemlerle doksanlı yıllar boyunca çevre duyarlılığını dile getirmişlerdi. İzmir İdare Mahkemesinin Nisan 2002’de verdiği madenin işletilmesinin durdurulması kararı Bakanlar Kurulu tarafından “ülkenin ekonomik menfaatleri” ileri sürülerek uygulanmadı. Dönemin Sağlık Bakanı MHP’li Osman Durmuş madenin “sağlık açısından sakıncası olmadığını” öne sürmüştü. 2004 yılında maden hakkında alınan kapatma kararına rağmen madenin işletilmesine 2005’ten itibaren devam edilmiştir.¹⁶

Yeşil hareketine karşı doksanlı yıllarda iktidarda olan sağ partiler tarafından ‘gösterileri polis şiddeti ile bastırma’ şeklinde bir müdahale olmamıştır. Hükümetlerin bu tür eylemlere ve mahkeme kararlarına karşı ‘ülkenin ekonomik menfaatleri’ üzerinden değerlendirme yapması, merkez sağın ekonomik gelişmişlik üzerinden dile getirilen milliyetçiliğinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Türkiye’de yeşil hareketi toplumsallaşma anlamında yeterince taraftar bulmadığı için popülist iktidarlar açısından fazla dikkat çekici olmamıştır.

4.3. Feminist Hareket ve Merkez Sağ

Feminizm çerçevesinde gelişen eylemler de YTH kapsamında değerlendirilmektedir. Feminizm endüstri devriminden sonra ağır sanayi koşullarında sosyal güvencesiz ve fazla mesai ile çalıştırılan kadınların haklarını savunmak amacıyla ortaya çıkmıştır. İlk çıktığı dönemde ekonomik nitelikli iken geçen süreç içerisinde ekonomiden sosyal ilişkilere, kültüre ve aile içi rollere doğru değişen bir mücadele argümanı şekline dönüşmüştür. Sosyalizmdeki burjuva proletarya arasındaki antagonizmaya benzer şekilde feminizmde de antagonist bir tepkiselliğin olduğu bilinmektedir. Türkiye’de burjuva devrimi yaşanmadığı için ağır çalışma koşullarına bir tepki şeklinde nitelenebilecek bir feminizmden bahsedilmemektedir. Erkek egemenliğine dayanan feodal ilişkilerin daha belirgin olduğu doğu bölgelerinde kadınların aile içi roller ve toplumsal ilişkiler açısından uğradıkları haksızlıklara karşı verdikleri mücadele, feminizmin hareket noktalarından bir olmuştur. Bunun dışında doğrudan Kemalistler tarafından modernleşmenin edilgen bir unsuru olarak ortaya çıkan kadın hareketlerinin feminizm çerçevesinde değerlendirilmesi zordur.

Türkiye’de Osmanlı’nın son dönemlerinden itibaren feminizm kapsamında değerlendirilebilecek kadın hareketleri olmuştur (Gedik, 2014: 113). Fakat doksanlı yılların sonları ve iki binli yılların başına kadar bu çalışmalar siyasetin ilgisini çekecek düzeyde olmamıştır. İki binli yıllardan itibaren AK Parti iktidarıyla beraber siyasette kadın hakları üzerinden önemli çalışmalar yapılmıştır. 2010 yılında anayasada yapılan değişiklikle ‘pozitif ayrımcılığın’ anayasaya girmesi; farklı cinsel yönelimlere sahip olanlara da çeşitli haklar tanıyan ve muhafazakar kesim tarafından ‘ailevi değerlere uyumsuzluk’ açısından eleştirilen İstanbul Sözleşmesinin (uluslar arası geçerli) çekincesiz olarak imzalanması mevzuat düzeyinde yapılan değişikliklerdir.¹⁷ Anayasa mahkemesi tarafından TCK’nın bazı maddelerinin iptal edilmesiyle doğan hukuki boşluğun doldurulması amacıyla 2004’te TCK’da yapılan değişiklikle zinanın¹⁸ yeni TCK’da suç olmaktan çıkarılması¹⁹ AK Partinin muhafazakarlık kimliği ile bağdaşmaz adımları olarak değerlendirilebilir. AK Parti döneminde çalışma hayatında, eğitimde ve sosyal ilişkilerde kadınlarla ilgili teşebbüslerde önceki dönemlerle karşılaştırıldığında önemli ölçüde artış görülmektedir.²⁰ AK Parti lideri Tayyip Erdoğan’ın kadınlar konusundaki tutumunun oldukça feminist²¹ ve modernist olduğu söylenebilir:

16 http://bianet.org/bianet/siyaset/160766-bergama-altin-madeni-direnisi-topragin-bekcileri#_ftn5, (Er. Tr.: 16.12.2019)

17 <https://www.haberler.com/ak-parti-iktidarinda-kadin-7140453-haberi/>, (Er. Tr.: 19.12.2019)

18 <http://www.haber7.com/siyaset/haber/2555115-erdogan-zina-konusunda-yanlis-yaptik/?detay=1>, (Er. Tr.: 19.12.19)

19 <https://www.hukukihaber.net/ceza-kanunu-kapsaminda-zina-yeniden-suc-olmali-midir-makale,5511.html>, (Er. Tr.: 19.12.19)

20 <https://www.haberler.com/ak-parti-iktidarinda-kadin-7140453-haberi/>, (Er. Tr.: 19.12.19)

21 <https://t24.com.tr/haber/leyla-alaton-cumhurbaskanimiz-son-derece-feminist,813804>, (Er. Tr.: 9.3.2020)

“Kadının her anlamda hak mücadelesinden yanayız. Bugün kimi ülkelerde hunharca katledilen kadınlar var. Myanmar’ın, Filistin’in kadınları hayatta kalma mücadelesi veriyor. Filistin’de, Suriye’de annesinin cansız bedeni başında bekleyen çocuk da, yavrusunun başında bekleyen anne de dünyanın ilgisini çekmiyor. Böyle ön yargılarla, kara propagandalarla küresel bir dayanışma inşa edilemez. Küresel ölçekte Doğu’nun kadınlarının Batı’yı anlama çabaları kadar Batı’nın kadınlarının da Doğu’da yaşanan çok acı ve dramatik manzaraya karşı ortak bir mücadeleye girmelerini arzu ediyorum.”

“Erkeklerin egemen olduğu, aynı zamanda eşitsizliğin, savaş ve çatışmanın egemen olduğu bir dünyaya ancak anneler, kadınlar alternatif üretebilir. Örgütlü kadın mücadelesini, kadınların küresel hak mücadelesini çok önemsiyorum. Mısır’da, Tunus’ta, Cezayir’de, Fas’ta, Filistin’de, Suriye’de insanlık dışı vahşete karşı bütün toplumu arkalarında sürükleyen kadınları, tüm küresel meselelerde en ön safta görmeyi arzu ediyoruz. Haklarınızı alacaksınız, bundan hiç endişe etmeyin. Bize düşen, sizinle dayanışma içinde olmaktır, yol üzerindeki engelleri kaldırmak, mücadelenize yol açmaktır.”²²

Erdoğan’ın ifadelerinde ‘erkeklerin egemen olduğu bir dünya’ eleştirisinin yapılması, kadınların ‘kadın’ kimliğiyle hak mücadelesi vermesinin teşvik edilmesi, kadın mücadele hareketleriyle dayanışmanın övülmesi, kadın mücadelesinin önündeki engellerin kaldırılması ve mücadeleye yol açılmasının vaad edilmesi açıkça feminist bir yaklaşımı ifade etmektedir. Diğer taraftan Erdoğan’ın kadın hareketine küresel olarak doğu ile batı yarıküre arasındaki eşitsizliklerde çözümün bir parçası olması, İslam coğrafyasında Arap Baharı olarak başlayan eylemlerin öncülerinden olma rolünü başka alanlara da taşıması ve Müslüman Doğu toplumlarını modernleştirmede aktif rol alması gibi anlamlar yüklediği de ileri sürülebilir. Erdoğan’ın feminizmden ayrıldığı temel nokta kadın haklarını İslami bir dille savunmasıdır. 2015 yılında yapılan bir açıklamada Erdoğan’ın “Ben kalkıyorum, ‘Kadının, Allah’ın erkeklere bir emaneti’ olduğunu söylüyorum, bu feministler filan var ya, bunlar da çıkıyor ‘Ne demek kadın emanetmiş’ diyor, ‘Bu bir hakarettir’ diyor. Ya senin bizim dinimizle medeniyetimizle ilgin yok ki. Biz sevgililer sevgilisinin hitabına bakıyoruz. ‘Allah’ın bir emanetidir. O emanete sahip çıkın’ diyor.”²³ şeklindeki sözleri bu tespiti doğrulamaktadır. Erdoğan’ın kadın ve erkeğin birbirinden farklı olduğu şeklindeki değerlendirmesinin, kadın erkek eşitliğini savunan feministlerce eleştirilmesi, açıklamaların İslami bir içeriğe sahip olmasıyla ilgilidir. Seküler bir ideoloji olarak feminizmin İslamcı ve muhafazakar nitelikli bir iktidar ve lidere karşı tepkisel olması normal karşılanmalıdır.

AK Parti iktidarı ve Erdoğan’ın ‘İslami feminizm’²⁴ denilebilecek bir yaklaşıma sahip olmasına karşılık seküler feminist olarak değerlendirilen kesimlere karşı daha müsamahasız bir tutuma sahip olduğu görülmektedir. Kürt kadın hareketinin bir eylemi olarak haber yayıncılığı yapan JİN Haber ajansının ‘terör ve güvenlik’ gerekçesiyle 675 sayılı KHK ile kapatılması,²⁵ dünya kadınlar gününde yapılan gösterilere polisin müdahalesi²⁶ buna örnek verilebilir.

İslamcı siyasetin en önemli bileşkesi olduğu ve muhafazakar içerikler taşıyan AK Partinin kadın politikasının önemli ölçüde feminist bir içeriğe sahip olduğu söylenebilir.²⁷ Muhafazakarlık niteliği ile uyumlu görünmeyen kadın politikalarının paradoksal olarak AK Partinin İslamcı kimliği ile ilişkili olduğu görülmektedir. Feminizm, kadınların uğradığı haksızlıklardan sorumlu tuttuğu dinlerden biri olarak İslam’ı görmektedir. İslam’ın ‘siyasal içeriğini gerçekleştirme’ hedefiyle ortaya çıkan İslamcı hareketin feminist bir tutuma evrilmesi çelişkili bir tutum olarak görülmektedir. Seküler bir ideoloji olan feminizmin İslami bir tutum olarak yeniden üretilmesi İslamcılığın da sekülerleşmesinin bir sonucudur. AK Parti lideri Erdoğan, feminist harekete karşı mesafeli bir tutuma sahip olmasına karşılık kendisinin kadınlar konusunda kullandığı dilin İslami bir çerçeveye oturtulmuş feminizme çıktığı söylenebilir.

22 <https://www.sabah.com.tr/aktuel/2013/03/08/dunya-kadınlar-gununde-erdogandan-mesaj>, (Er Tr: 19.12.2019)

23 https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150217_erdogan_feministler, (Er. Tr.: 19.12.19)

24 İslami Feminizm kavramı bazı açılardan eleştirilmektedir(Tunç, 2018). Bu makalede İslami Feminizmden kastedilen; kadın hakları savunuculuğunun İslami argümanlar eşliğinde ve cinsiyet vurgusu üzerinden sistemli olarak sürdürülmesidir. Diğer taraftan Feminizmle ilişkilendirilen mücadelelerin İslami argümanlarla sürdürülmesi ve İslam’ın feminizm ile açıkça çelişen içeriklerinin modernist bir bakış açısıyla değerlendirilmesi de bu çerçevede değerlendirilebilir.

25 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/10/20161029-4-7.pdf>, (Er. Tr.: 19.12.19)

26 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-47496417>, (Er. Tr.: 19.12.19)

27 <https://indigodergisi.com/2019/03/leyla-alaton-erdogan-feminist-buluyorum/>, (Er. Tr.: 19.12.19)

AK Partinin kadın konusunda attığı adımlar muhafazakarlık kimliği ile uyumlu görünmemektedir. Modernist bir kadın yaklaşımına sahip olan AK Partinin çalışmalarının, İslamcı siyasetin modernleştirici niteliğinin bir sonucu olduğu söylenebilir. İslamcı hareketin ve AK Partinin siyasette güçlendiği dönemlerde Kemalist elitlerin Kemalizm için bir 'karşı devrim' atağı bekledikleri süreçte siyasetin İslamcı hareketi yozlaştıracağı umudu, seküler aydınların İslamcı siyasete müsamahakar tutumlarının nedeni olmuştur. Geline aşamada AK Partinin kadın politikalarının modernistlerin endişelerini giderecek bir içeriğe sahip olduğu görülmüştür.

4.4. LGBTİ Hareketi ve Merkez Sağ

YTH çerçevesinde değerlendirilen guruplardan biri de LGBTİ hareketidir. Merkez sağ muhafazakarlığının tepkisine en çok maruz kalan gurup, cinsellikle ilgili hakim anlayışların dışında kalan bu gurubun savunduğu kimliktir. Seksenli yıllardan itibaren seslerini duyuran bu kesimler kendilerine uygulanan sistematik polis şiddetine karşı açlık grevi yapmak, onur yürüyüşü²⁸ düzenlemek gibi eylemler düzenlemektedir. İlk onur yürüyüşü teşebbüsüne (1993) İstanbul Valiliği tarafından "Örf ve adetlerimize, toplumumuzun değer hükümlerine aykırı" olduğu gerekçesiyle yasak konulmuştu (bianet.org, 90'ların Hak Mücadeleleri). İlk onur yürüyüşüne 2003'te izin verilmiş ve yaklaşık kırk kişi bu yürüyüşe katılmıştır. Son onur yürüyüşü 2015'te yapılmış bu tarihten itibaren yürüyüşlere izin verilmemiştir. Durumu protesto etmek için toplanıp basın açıklaması yapan ve 'halkın huzur ve güvenliği, genel ahlak ve genel sağlık' gibi gerekçelerle kendilerine yürüyüş izni verilmeyen gurup polis tarafından dağıtılmıştır.²⁹

Muhafazakar nitelikli sağ partilerin YTH'den kendi ideolojik kodları ile uyumsuz buldukları en önemli kesimin LGBTİ hareketi olduğu söylenebilir. Merkez sağın ideolojik bileşkesinde yer alan muhafazakarlık, geleneksel toplumda var olagelen değerlerin korunmasını gerektirir. Bu değerlerin en önemlilerinden biri de ailedir. Aile en temelde kadın ve erkeğin nikah sözleşmesi gereği hayatını birleştirmesinden doğar. Ailenin muhafazakarlık açısından önemi hem işgücü artışını sağlamak (Erdoğan ve Köten, 2014: 100) hem de egemen ahlaki ilkeler manzumesini sürdürmektir. Cinsellikte LGBTİ içeriği arasında yer alan herhangi bir cinsel yönelim, nesil üretimine imkan tanımaz. Diğer taraftan kadın ve erkek arasındaki ilişkinin toplumsal değerler açısından meşru şekli nikahlı beraberlik olarak kabul edilir. Muhafazakarlık açısından kadın erkek arasındaki ailevi ve sosyal münasebetlerin dışında kalan bütün ilişkiler ahlak dışı kabul edilir. Egemen toplumsal değerlere bağlı kalmayı öngören muhafazakarlık açısından LGBTİ gurupları; 'toplumsal ahlaki dejenere eden', 'aileyi tahrip eden', 'iş gücü ihtiyacına cevap veren genç nüfusu azaltan' kesimler olarak değerlendirilir. YTH'in tipik tutumlarına uygun olarak LGBTİ'liler cinsellik konusunda toplumun hakim kültürel kodları karşısında lehlerine olmak üzere farkındalık meydana getirmek ve farklılıklarıyla kamusal alana dahil olmak amacıyla çeşitli yöntemler kullanırlar (Erdoğan ve Köten, 2014: 104). Egemen cinsel eğilimlere uygun olarak hazırlanan yasal düzenlemelerin kendilerini de içerecek şekilde değiştirilmesi ve toplum arasında kendilerine yönelik ötekileştirici tutumun engellenmesi LGBTİ'lilerin eylemlerinin en önemli amaçları olarak ifade edilebilir.

Daha çok muhafazakar sağ partilerin iktidar oldukları doksanlı yıllarda bu kesimlere yönelik daha keskin bir tutumun bulunduğu söylenebilir. İki bin iki yılından itibaren iktidarda bulunan AK Parti döneminin ilk yıllarında AB'nin de etkisiyle daha yumuşak bir söylemin dillendirildiği fakat son yıllarda AK Partinin de bu kesimlere karşı daha karşıt bir söylemi benimsemeye başladığı görülmektedir. 2002 yılında Abbas Güçlü'nün "Genç Bakış" programına konuk olan dönemin AK Parti genel başkanı Recep Tayyip Erdoğan, Ahmet Altın Işık isimli öğrencinin "Eşcinsellere haklar tanınmalı mı tanınmamalı mı?" sorusuna "Eşcinsellerin de kendi hak ve özgürlükleri çerçevesinde yasal güvence altına alınması şart" demiştir.³⁰ Her yılın Haziran ayında LGBTİ'liler tarafından yapılan onur yürüyüşlerine de ilk defa 2003'te AK Parti iktidarı döneminde izin verilmiştir. 2011 yılında Avrupa Konseyi tarafından imzaya açılan ve Türkiye tarafından da imzalanan İstanbul Sözleşmesinde aile içi şiddetin önlenmesini içeren maddelerin LGBTİ'li bireyleri de korumaya aldığı ifade edilmiştir.³¹ AK Partinin onur yürüyüşlerine izin verilmeyen 2015 yılından itibaren LGBTİ'liler aleyhine bir tutuma yöneldiği görülmektedir.³² Erdoğan'ın kızı Sümeyye Bayraktar'ın

28 Onur Yürüyüşleri dünya genelinde her yılın Haziran ayında LGBT örgütleri tarafından organize edilmektedir.

29 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-48819416>, (Er. Tr.: 16.12.19)

30 <https://www.gercekgundem.com/guncel/102461/arsiv-unutmaz-erdogan-lgbt-icin-bakin-neler-soylemisti>, (Er. Tr.: 17.12.19)

31 http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/222_1.pdf, (Er. Tr.: 17.12.19)

32 <https://kadem.org.tr/genel-ahlaka-uymayan-ve-mahremiyete-acik-bir-saldiri-olan-olaya-iliskin-kamuoyu-aciklamamiz/>, (Er. Tr.: 17.12.19)

da yönetiminde yer aldığı KADEM derneği eşcinsellik övgüsünü, 'sapkın yönelimlerin meşrulaştırılması' 'neslin devamına, toplumun inanç ve değerlerine saldırmak' şeklinde nitelemektedir.³³

4.5. Azınlık Hareketleri ve Merkez Sağ

Azınlık milliyetçiliği çerçevesi içerisinde gelişen kolektif kimlik arayışları da yeni toplumsal hareketler arasında değerlendirilmektedir (Yaylacı, 2014: 90). Doksanlı yılların başından beri Türk siyasal hayatına bir aktör olarak girmiş olan Kürt hareketi anayasal tanınmışlık elde etmek ve kendi etnik kökenine yapılan ayrımcılıkla mücadele etmek için çeşitli eylemler gerçekleştirmektedir. Kürt hareketi YTH'in karakteristik özelliklerinden biri olan 'şiddetten uzak durma' ilkesine aykırı olarak silahlı mücadele vermektedir. Fakat Kürt hareketi ile ilintilendirilen barışçıl eylemler de bulunmaktadır. Bu eylemler de sağcı siyasal yaklaşımlar tarafından olabildiğince kısıtlanmaktadır. 1995-99 ve 2009-2018 yılları arasında İstanbul'da faili meçhul siyasi cinayetlerle yakınları kaybolanlar tarafından gerçekleştirilen ve kamuoyunda 'Cumartesi Anneleri' olarak bilinen kesimlerin yaptıkları eylemlerin 2018'den itibaren yasaklanması³⁴ sağ iktidarların 'kutsal devletçi' tutumunun yansımasıdır. Kürt sorununun barışçı yöntemlerle çözülmesi için ortaya çıkan barış annelerine karşı gösterilen baskıcı tutum³⁵ da aynı yaklaşımı bir devamı olarak değerlendirilebilir.

4.6. Gezi Eylemleri ve AK Parti

YTH ile merkez sağ iktidarlar arasındaki ilişkiler incelenirken değerlendirilmesi gereken en önemli olaylardan biri 27 Mayıs-30 Temmuz 2013 tarihleri arasında Taksim Gezi Parkının yayalaştırma projesine karşı çıkmak amacıyla yapılan gösterilerdir. Gezi olayları yayalaştırma projesi çalışmalarında bazı ağaçların yerinden sökülmesiyle başlamış ve kısa sürede geniş bir katılımcı kitlesine ulaşmıştır. Gezi gösterilerine klasik bir çevre hareketi olarak bakılabilir. Siyasal parti örgütleri ve sendikaların da katıldığı eylemlerin ana aktörleri çevre duyarlılığı olanlar ve LGBTİ hareketi gibi hiyerarşik bir örgütlenmeleri olmayan kesimler olmuştur. Gezi olaylarında YTH'den farklı olarak hakim kültürel değerlere karşı antagonist bir ilişki içerisinde olan farklı cinsel, sınıfsal ve etnik kimliklere sahip bir çok tikel kimlik savunucuları örgütsüz, hiyerarşisiz olarak bir arada bulunabilmiştir. Kendi içinde birbirleriyle uyumsuz sayılabilecek muhafazakar ve seküler kesimler heterojen bir bütün oluşturmuşlardır. Bu özellikleri açısından Gezi olayları YTH'den farklı olarak meydan hareketleri kapsamında değerlendirilmiştir (Özen, 2015: 20). Gezi gösterilerinin otoriterleşen muhafazakarlığa karşı bir tepki olduğunu savunanlar olduğu gibi kent yoksulların ve proleterleşen beyaz yakalılarının sınıfsal bir tepkisi olarak açıklayanlar da bulunmaktaydı (Bora, 2017: 707). Gösterilerinde şiddetin yer almaması, örgütlenmede adem-i merkezîyetçi bir yaklaşımın benimsenmesi ve eylemlerde sosyal medyanın aktif olarak kullanılmış olması Gezi olaylarının YTH çerçevesinde değerlendirilmesine neden olan önemli benzerliklerdir.

Gezi olaylarına karşı iktidar cephesinden farklı tepkiler verilmiştir. Başbakan Erdoğan'ın Gezi eylemcilerinin seküler niteliğine ve muhafazakar değerlere muhalif özelliklerine vurgu yaparak onları muhafazakar toplum nazarında marjinalleştirmeye çalıştığı söylenebilir. 'Camide bira içme' 'başörtülü kadını tartaklama' ve 'başörtüsüne işeme'³⁶ gibi argümanlar bu çerçevede değerlendirilebilir. Diğer taraftan siyasi kazanımların yitirilmesi korkusunun Gezi eylemlerine daha sert tepki verilmesine neden olduğu ileri sürülmüştür. Bu tepkiler özellikle İslamcılar arasında yerleşik olan komplocu yaklaşımlara dayanmaktaydı. İktidarın antidemokratik yollarla alaşağı edilmesi çabası ve askeri darbeye ortam hazırlama teşebbüsü Gezi eylemleri ile ilgili dillendirilen birkaç iddiadan biriydi. İktidar canibinin eylemcilere karşı tutumu 'millî iradeyi koruma' hassasiyeti olarak ifade edilmekteydi. Demokratik katılımın sadece seçimlere münhasır görüldüğü bu bakış açısıyla eylemcilerin, paramiliter kesimlerce teröze edildiği görülmüştür. Gezi eylemleri sürecinde Başbakan Erdoğan'ın 'benim esnafım gerektiğinde polistir, gerektiğinde Alperendir' sözü paramiliterliği meşrulaştırıcı bir fonksiyon görmüştür (Bora, 2017: 500-3). Diğer taraftan olayların ülke dışı bağlantılarının vurgulanması ve 'faiz lobisi' vurgusu muhafazakarlığın milliyetçi niteliği ile ilgilidir. Aynı olaylarda kullanılan 'yüzde elliye evde zor tutma'³⁷ gibi ifadeler ise Erdoğan açısından 'çoğunlukçu' bir yaklaşımı ifade etmektedir.

33 <https://www.gercekgundem.com/>, (Er. Tr.: 17.12.19)

34 <https://www.amerikaninsesi.com/a/cumartesi-annelerine-neden-mudahale-edildi/4546123.html>, (Er. Tr. : 18.12.2019)

35 <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/207695-kiziltepe-de-baris-annesi-yerde-suruklendi>, (Er. Tr. : 18.12.2019)

36 <http://www.haber7.com/partiler/haber/1043297-vandalların-saldirisına-ugrayan-basortulu-kadının-ifadesi>, (Er. Tr.: 23.12.2019)

37 <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-yuzde-50-yi-evinde-zor-tutuyorum-23429709>, (Er. Tr.: 23.12.2019)

AK Parti hükümetinde Gezi olayları hakkında daha yumuşak açıklamalar da yapılmıştır. Hükümetin önemli bir ismi olan Bülent Arınç'ın Gezi olayları ile ilgili 'o ilk olayda, çevre duyarlılığıyla hareket edenlere karşı yapılan aşırı şiddet gösterisi yanlıştır, haksızdır. O yurttaşlarımdan özür diliyorum' şeklindeki açıklaması iktidar çevrelerinde konuyu 'demokratik haklar' çerçevesinde değerlendiren bir kesimin de varlığını göstermektedir. Gezi göstericilerine karşı güvenlik görevlilerinin 'göz yaşartıcı gaz ve tazyikli su kullanılması' 'müdahale etmesi (çadırların yanması)' 'bin civarında kişiyi tutuklaması' gibi tasarruflar Erdoğan'ın tutumunun hükümet içinde daha belirleyici olduğunu ifade etmektedir. Antidemokratik olarak Gezi protestosunu konu alan 'NTV Tarih' dergisinin kapatılması da bu çerçevede değerlendirilebilir.

5. SONUÇ

Toplumsal bir varlık olmaya başladığından beri insanlar arasında iktidar ilişkilerine dayalı çatışmalar devam etmiştir. Hegel tarihin ilerletici gücünün 'tinin özgürlüğe ulaşma ve kendini gerçekleştirme arzusu' olduğunu ileri sürmektedir (Hegel, 1986: 103-5). Hegel'in ide, doğa ve tin arasındaki etkileşimden hareketle kuramsallaştırdığı diyalektik yaklaşım Marx tarafından değişikliğe uğratarak yeni bir forma dönüştürülmüştür (Parekh, 2018). Marx'ın diyalektiği Hegel'den farklı olarak materyalistti. Marx'a göre tarihsel devrimin ana motoru insanların üretim ilişkilerinde aranmalıdır. Üretim ilişkileri üzerinden hareket eden materyalist tarih, toplumsal ilişkilerin temel kaynağıdır. Dolayısıyla tarih bir nevi sınıf mücadelelerinin arenasıdır (Öz, 2008: 25). Marx'ın kehanetine göre sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan burjuva sınıfının emekçi sınıfı sömürmesi, tarihsel ilerlemenin zorunlu bir sonucu olarak devrimle sonlanacak ve özel mülkiyetin kalkacağı komünist düzen kurulacaktır. Bir asır sonra ortaya çıkan YTH nitelemesi Marx'ın değerlendirmelerinin yerini yeni yaklaşımlara bıraktığını göstermekteydi. Yeni yaklaşımlara göre toplumsal hareketler ekonomik nitelikli olmaktan kültürel nitelikli olmaya doğru değişmişti. Marx'ın burjuva ve proletarya arasında varsaydığı antagonizma hem çeşitlenmiş hem de içerik değiştirmişti. Bu değişim bir taraftan 'yeni sol' olarak değerlendirilirken diğer taraftan toplumsal hareketlerin iletişim ve ulaşım imkanlarıyla küresel bir nitelik kazanmasıyla açıklanmaktaydı. Aynı şekilde proleter sınıf eylemlerini 'eski', nitelik değiştiren bu toplumsal hareketleri 'yeni' olarak değerlendirenler de bulunmaktadır.

Muhafazakar nitelikli siyasal anlayışlar eski toplumsal hareketler olarak nitelenen ve proletarya aktivasyonuna dayanan devrimci eylemlere müsamahasız davranmıştır. Aynı tutumun egemen kültürel kodlara karşı farklılıklarının kamusal olarak tanınmasına odaklanan YTH'e karşı da sürdürüldüğü görülmektedir. Geleneksel toplumsal dokunun korunmasına odaklı muhafazakar siyaset YTH olarak yeşil hareketini, savaş karşıtı hareketi, LGBTİ hareketini ve diğer hakim etnik yapılarla karşı tepki olarak ortaya çıkan hareketleri toplumun tarihsel mirasına aykırı bulmaktadır. Muhafazakar siyasetin insan aklının sınırlılığını toplumun tarihsel ortak çabasının ürünü olarak meydana getirdiği gelenekle telafi etmeyi öngören bir yaklaşıma sahip olduğu bilinmektedir. YTH ile gelenek arasında antagonist bir ilişki bulunmaktadır. Geleneksel ilişkilerden doğan toplumsal hiyerarşiler ile YTH arasında, feminist hareketlerde olduğu gibi, karşıtlık ilişkisi bulunmaktadır. LGBTİ hareketi gibi geleneksel toplumların ve muhafazakar siyasetlerin önemli bir savunusu olan aile olgusu ile bağdaşmayan cinsel yönelimler merkez sağ siyasetlerin tepkisiyle karşılaşmıştır. YTH'in kendi tikel söylemleri açısından toplumsal bütünden farklı nitelikleriyle kamusal alana katılma çabaları, 'ortak vatan' 'ortak millet' 'ortak din' gibi argümanları dillendiren muhafazakarlık açısından kabul edilemez görülmektedir. Merkez sağın bir niteliği olarak ifade edilen demokrasinin sınırlandırılmazlığının istisnası olarak ifade edilen komünistlere YTH'in içinden bazılarının da eklendiği görülmektedir.

Türkiye'nin demografik ağırlığı ile orantılı olarak Türk siyasetinde önemli bir yere sahip olan merkez sağ siyaset ile YTH arasında doksanlı yıllardan itibaren yukarıda sözü edilen uyumsuzluklardan dolayı gerilimli ilişkiler yaşanmıştır. Fakat merkez sağın YTH'in bütününe yönelik bir 'karşıtlık' ilişkisi içinde olduğu düşünülmemelidir. YTH'den özellikle feminist hareketin belli bir oranda kalmak üzere muhafazakarlık içinde yeniden üretildiği görülmektedir. Genel bir sonuç olarak merkez sağ ve muhafazakar siyasetlerin YTH'i kategorik olarak değerlendirdiği ve muhafazakarlıkla derin bir ayrılığı ifade etmeyen hareketlerin muhafazakarlığın bünyesine alınarak reforme edildiği söylenebilir.

Bu çalışmada 68 öğrenci olaylarıyla başlayan ve son örneği Gezi olaylarında görülen eylemlere merkez sağ iktidarların tepkisi değerlendirilmiştir. Türk siyaseti açısından merkez partilerin yeni toplumsal hareketlere

karşı tutumu ile ilgili yapılan bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma ile literatüre siyasal partilerin ideolojik özellikleri ile sosyal gelişmeler arasındaki bağıntı konusunda katkı yapılmıştır. Yeni toplumsal hareketlerin sol siyasal söylemler veya radikal demokrasi çerçevesinde değerlendirildiği bilinmektedir. Merkez sağın sahip olduğu siyasal kalıplar ile yeni toplumsal hareketler arasında en temelden bir uyumsuzluk bulunmaktadır. Çünkü merkez sağ, geleneğe ve muhafazakarlığa vurgu yaparken yeni toplumsal hareketler, geleneği 'hakim kültürel kodlar' olarak değerlendirmekte ve ona muhalif bir konuma yerleşmektedir. Farklılıkları ile hakim kültürel değerler içinde kendine yer aramaktadır.

Bu çalışmada merkez sağ ile yeni toplumsal hareketler arasındaki çelişkinin kaynağı tespit edilmeye çalışılmıştır. Siyasal partilerin YTH siyasetinin belirsizliği ve partiler ile YTH arasındaki ilişkilerin işlendiği kaynakların yetersizliği çalışmanın kısıtlı bir alanda yürütülmesine neden olmuştur.

KAYNAKÇA

- Akın, H. M. (2012) "İktidarda Muhalefetten İktidar Muhafazakarlığına: Türkiye’de Muhafazakarlık Üzerine Bir Değerlendirme", Toplumsal Hareketler (Editör: Gülcan Işık), Nobel Yayınları, Ankara.
- Akkaş, H. H. (2003). "Muhafazakar Siyasi Düşünce Kavramı Üzerine," Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 2, s. 241-254
- Akkır, R. (2006). Türkiye’de Din ve Muhafazakarlık. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Arrighi, G., Hopkins, T. K., Wallerstein, I. (2015). Sistem Karşıtı Hareketler (Çev: Celal Kanat, Bülent Somay), 3. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul.
- Bora, T. (2017). Cereyanlar (4. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bulut, F. (2011). "68 Kuşağı Gençlik Olaylarının Uluslararası Boyutu ve Türkiye’de 68 Kuşağına Göre Atatürk ve Atatürkçülük Anlayışı", ÇTTAD, XI/23, s. 123-149.
- Çavuşoğlu, H. (2009). "Türk Siyasi Hayatında Merkez Sağ Çizginin Tarihi" Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 19, Sayı: 2, 265-278.
- Çetinkaya, Y. D. (2008). Toplumsal Hareketler (Der: Y. Doğan Çetinkaya), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çoban, B. (2009). "Yeni Toplumsal Hareketler, Sınıf Mücadelesi ve Ütopya", Yeni Toplumsal Hareketler (Haz: Barış Çoban), Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Çolak, D. A. (2016). "Yeni Toplumsal Hareketlere "Yeni" Niteliği Kazandıran Özellikler Üzerine Bir Değerlendirme," SOBİDER Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 6, 529-537
- Dahl, R. A. (2010) *Demokrasi Üzerine*(Çev. Betül Kadioğlu), Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Della Porta, D. and Elena P. (2017). "Repertoires of Knowledge Practices: Social Movements in Times of Crisis", Qualitative Research in Organizations and Management: An International Journal Vol: 12, No: 4, pp. 297-314.
- Della Porta, D. (2016), "Democracy in social movements", in della Porta, D. and Mario, D. (Eds), The Oxford Handbook of Social Movements, Oxford University Press, New York, NY, pp. 767-780
- Demirel, T. (2004). Adalet Partisi, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Demiroğlu, E. T. (2014). "Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması" Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi Cilt: 2, Sayı: 1, 133-144.
- Erdoğan, B. ve Köten, E. (2014). "Yeni Toplumsal Hareketlerin Sınıf Dinamiği: Türkiye LGBT Hareketi", Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1, ss. 93-113.
- Erken, B. (2016). "Türkiye’de Merkez Sağ İdeolojisini Siyasal Hareket Üzerinden Temellendirme Denemesi," CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi Cilt: 14, Sayı: 2, 191-222
- Gedik, H. B. (2014). *Yeni Toplumsal Hareketler*(Ed: Bilhan Kartal-Belkis Kümbetoğlu), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Göktürk, G. (2001). "Aydınlar Sınıfta Kaldı", Radikal Gazetesi(Röportaj: Neşe Düzel), 23 Temmuz.
- Hegel, G. W. F. (1986). *Seçilmiş Parçalar*(Çev: Nejat Bozkurt), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Işık, G. (2015). Sanaldan Sokağa Toplumsal Hareketler (2. Basım), Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Işık, G. (2012) "Toplumsal Hareketler: Tarih-Kuram ve Kapsam", Toplumsal Hareketler (Editör: Gülcan Işık), Nobel Yayınları, Ankara.
- Kabacalı, A. (2007). *Türkiye’de Gençlik Hareketleri*(2. Baskı), Güner yayınevi, İstanbul.
- Kahraman, H. B. (2007). Türk Sağ ve AKP (Söyleşi: Recep Yener), Agora kitablığı, İstanbul
- Kırkpınar, L. (2018). "Demokrat Parti (DP) ve Din-Siyaset İlişkisi (1946-1960)" Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 349-359.
- Mardin, Ş. (2000). "Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez Çevre İlişkileri", *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*, (Der: Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay),: Alfa Yayınları, İstanbul.

- Mazlum, S. C. (2014). Yeni Toplumsal Hareketler(Ed: Bilhan Kartal-Belkıs Kümbetoğlu), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Mert, N. (2007). Merkez Sağın Kısa Tarihi (2. Baskı), Selis Yayınları, İstanbul.
- Nicole, D., Alice, M., Simon, T. (2013). Toward A. Visual Analysis of Social Movements, Conflict, and Political Mobilization, Advances in the Visual Analysis of Social Movements (Editors: Nicole Doerr, Alice Mattoni ve Simon Teune), Emerald Books, UK
- Öz, Ş. (2008). "Marksist Tarih Felsefesine Giriş", KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi Sayı: 12, s. 21-37.
- Özen, H. (2015). "Meydan Hareketleri ve 'Eski' ve 'Yeni' Toplumsal Hareketler", Mülkiye Dergisi, 39(2), 11-40.
- Parekh B. (2018). "Marx'a Göre Hegel'de Diyalektik"(Çev: Sina Güneyli), Teori ve Politika Dergisi, Sayı: 18
- Tarrow, S. (2008). "Köklü Kozmopolitler ve Ulusötesi Aktivistler", (Çev:Galip Doğduaslan) Toplumsal Hareketler (Der: Y. Doğan Çetinkaya), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tilly, C. (2008). Toplumsal Hareketler 1768-2004 (Çev: Orhan Düz), Babil Yayınları, İstanbul.
- Tilly, C. (2008). "Toplumsal Hareketler 21. Yüzyıla Gidiyor", (Çev: Emre Ergüven), Toplumsal Hareketler (Der: Y. Doğan Çetinkaya), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Touraine, A. (2005). Birlikte Yaşayabilecek miyiz? (Çev: Olcay Kunal), 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Tunç, H. (2018). "İslamcı Feminizm: Kavramsal Bir Tartışma," Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 1 Sayı: 2, 235-247.
- Uncu, B. A (2014). *Yeni Toplumsal Hareketler*(Ed: Bilhan Kartal-Belkıs Kümbetoğlu), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Üste, R. B. (2015). "Doğanın Siyaset Paradigması: Yeşil Siyaset," Sosyal ve Beşeri Bilimleri Dergisi Cilt: 7, Sayı: 2, 38-54.
- Yaylacı, F. G. (2014). *Yeni Toplumsal Hareketler*(Ed: Bilhan Kartal-Belkıs Kümbetoğlu), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Yayman, H. (2011). *Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası*, SETA Yayınları, Ankara.
- Yeşiller Partisi Programı ve Tüzüğü* (Ankara, 1988)
- <http://blog.milliyet.com.tr/nedir-bu-sag-ve-sol-gorus-/Blog/?BlogNo=583762>, (Er. Tr.: 12.12.2019)
- https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/1044/index.html, (Er. Tr.: 13.12.2019)
- <https://gercekgazetesi.net/1968-dosyasi/40-yilinda-turkiyede-1968>, (Er. Tr.: 13.12.2019)
- <https://www.sabah.com.tr/kitap/yazarlar/kahraman/2018/05/11/1968e-turkiyeden-bakmak>,(Er. Tr.:16.12.2019)
- <http://www.hurriyet.com.tr/haberleri/yesiller-partisi> (Er. Tr.: 16.12.2019)
- http://bianet.org/bianet/siyaset/160766-bergama-altin-madeni-direnisi-topragin-bekcileri#_ftn5,(Er. Tr.:16.12.2019)
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-48819416>, (Er. Tr.: 16.12.19)
- <https://www.gercekgundem.com/guncel/102461/arsiv-unutmaz-erdogan-lgbt-icin-bakin-neler-soylemistir>, (Er. Tr.: 17.12.19)
- http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/222_1.pdf, (Er. Tr.: 17.12.19)
- <https://kadem.org.tr/genel-ahlaka-uymayan-ve-mahremiyete-acik-bir-saldiri-olan-olaya-iliskin-kamuoyu-aciklamamiz/>, (Er. Tr.: 17.12.19)
- <https://www.gercekgundem.com/>, (Er. Tr.: 17.12.19)
- <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-erdogandan-vidani-ret-aciklamasi-19303120>,(Er.Tr.: 18.12.2019)
- <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cumhurbaskani-erdogan-milli-mucadelede-karsimiza-cikani-ezer-geceriz/1037669>, (Er. Tr.: 18.12.2019)

- <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/taha-akyol/populizm-nedir-40570199>, (Er. Tr. : 9.12.2019)
- <https://www.amerikaninsesi.com/a/cumartesi-annelerine-neden-mudahale-edildi/4546123.html>,(Er.Tr. :18.12.2019)
- <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/207695-kiziltepe-de-baris-annesi-yerde-suruklendi>, (Er.Tr. :18.12.2019)
- <https://www.haberler.com/ak-parti-iktidarinda-kadin-7140453-haberi/>, (Er. Tr.: 19.12.2019)
- <https://www.hukukihaber.net/ceza-kanunu-kapsaminda-zina-yeniden-suc-olmali-midir-makale,5511.html>,(Er. Tr.: 19.12.19)
- <http://www.haber7.com/siyaset/haber/2555115-erdogan-zina-konusunda-yanlis-yaptik/?detay=1>,(Er.Tr.: 19.12.19)
- <https://www.haberler.com/ak-parti-iktidarinda-kadin-7140453-haberi/>, (Er. Tr.: 19.12.19)
- <https://indigodergisi.com/2019/03/leyla-alaton-erdogan-feminist-buluyorum/>, (Er. Tr.: 19.12.19)
- <http://www.haber7.com/partiler/haber/1043297-vandalların-saldirisina-ugrayan-basortulu-kadının-ifadesi>, (Er. Tr.: 23.12.2019)
- <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-yuzde-50-yi-evinde-zor-tutuyorum-23429709>,(Er. Tr.: 23.12.2019)